

3 Árvoháhkkan SED-guovllus¹

Per Tovmo, Norgga teknihkalaš-luonddudiedálaš universitehta/Norges Teknisk Naturvitenskapelige Universitet

Čoahkkáigeassu

Dán artihkkalis lean árvalan vuogi movt sáhtá meroštallat ollislaš árvoháhkama dan guovllus Finnmárkkus ja Romssas gos Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnet (SED) lea doaimmas, nátionálarehketdoallologuid ja barggolašvuodastatistihka vuodul. Mainna lágiin meroštallanvuogi sáhtá atnit lea govviduvvon árvoháhkama árvvu rehkenastimiin jagiide 2013 ja 2016. Meroštallamat čájehit ahte árvoháhkkan rehkenastojuvvon juohke ássi nammii lea mealgat vuollelis SED-guovllus Romssa ja Finnmárkku gaskameari ektui. Čilgehus dása lea vuollegeappot fidnooassálastin SED-guovllu álbmoga siskkobealde. Muhtin muddui sáhtá dán sivvan atnit ahte doppe lea stuora oassi vuorrasit olbmot, muhto deháleamos čilgehusbuvttadahkki lea vuollegeappot fidnooassálastin ahkejoavkkus mii dábálaš dilis dahká bargoveaga, go buohtastahtá Finnmárkku ja Romssa gaskameriin. Jus fidnooassálastin SED-guovllus livččii lassánan dan dássái mas dán guovtti fylkka gaskameari lea, de livččii árvoháhkkan juohke olbmo nammii maiddá leamašan fylkkaid gaskameari dási rájes.

3.1 Álggahus

Dán artihkkala fáddá lea ealáhusovdáneapmi sámi guovlluin, dás definerejuvvon guovlun Finnmárkkus ja Romssas gos Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnet (SED) lea doaimmas. Iešguđetlágán oasis dás leat ovdal guorahallojuvvon earet eará moanat *Sámi logut muiitalit* gáhppálagain. Claus (2014) lea guorahallan barggolašvuoda SED-guovllus ja geahčadan sihke barggolašvuoda ovdáneami ja bargiid iešvuodaid, buohtastahttojuvvon eará guovlluiguin. Skålnes (2014) lea guorahallan ealáhusovdáneami SED-guovllus dainna vugiin ahte lea geahččan barggolašvuodaminstara iešvuodaid guovllu iešguđet osiin, ja barggolašvuodaminstara rievdamiid áiggi badjel. Telemarksforskning, Sámedikki gohččuma olis, lea mángga raporttas geahčadan ealáhusovdáneami, innovašuvnna ja man geasuheaddji lea álggahit fitnodaga SED-guovllus, geahča omd. Vareide ja Roncossek (2016). Eará barggut

¹ Giitán Magnus Kvåle Helliesena, Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas, kommentárain maid buvttii artihkkala álgoevttohussii.

leat geahčadan ovttaskasealáhusaid ovdáneami, nugo ovdamearkka dihte Andersen (2017), gii lea geahčadan eanandoalu sámi ássanguovlluin, Broderstad ja Eythórsson (2014) geat leaba geahčadan mearrasámi vuonaid guolásteami, Riseth (2014) lea geahčadan boazodoalu ja Andersen (2009) lea guorahallan vuodđoealáhusaid ovdáneami.

Oktasaš eanaš ealáhusovdánahttima guorahallamiin lea ahte dat guorahallet ovdáneami dainna lágiin ahte geahčadit barggolašvuodaminstara, mas bargiidčoahkkádus SED-guovllus, juhkkjuvvon ealáhusaide, buohtastahttojuvvo eará guovlluiguin dahje gehččet ovdáneami áiggi badjel.

Riika ekonomalaš ovdáneami meroštallet dávjá dainna go gehččet rievdamiid brutto nationálabuktaga (BNB), mii lea mihttu riika obbalaš árvoháhkamis ja rehkenasto nationálarehketdoalu vuodul. Dát leage eanemus geavahuvvon mihttu go buohtastahttet iešguđetge riikkaid ekonomijja. BNB loguid cuvkejit maiddá fylkadássái, vai sáhttit geahčadit árvoháhkama juohke ovttaskas fylkkas. Dán rehkenastet dávjá brutto regiovdnabuvttan. Statistihkalaš guovddášdoaimmahat (SGD) almmuha nationálarehketdoalus² dáhtaid fylkkaid mielde juhkkjuvvon.

Buktu dán artihkkalis lea ráhkadit SED-guovllu árvoháhkamii mihtu man vuodđun leat SGD:a nationálarehketdoalu logut. Nationálarehketdoallu ja BNB:a meroštallan ja árvoháhkan, mihttun servodaga ekonomalaš doaimmaide, fátmasta buot buktagiid ja bálvalusaid buvttadeami sihke priváhta ja almmolaš doaimmain. Vareide ja Roncossek (2016) ovdanbuktima maiddá mihtu SED-guovllu árvoháhkamii, man vuodđun leat fitnodagaid rehketdoalldiedut. Okta váivváduš sudno mihtus lea ahte soai duššo njámasteaba fitnodagaid main lea rehketdoallogeatnegasvuohta, ja ahte árvoháhkan almmolaš sektoris báhcá. Erenoamážit duot mañit mearkkaša ahte manahit ollu árvoháhkama, daningo stuora oassi barggolašvuodas SED-guovllus lea almmolaš sektoris. Ovdamearkka dihte lei 41 proseanta barggolašvuodas jagis 2012 oahpaheamis, almmolaš hálddahusas dahje dearvvašvuodas ja fuolahusbálvalusain (Claus 2012). Ovdamunni mihtus maid dás hábmet lea ahte dat fátmasta árvoháhkama sihke priváhta ja almmolaš sektoriin, ja dainna lágiin addá eanet ollislaš gova ekonomalaš doaimmain, dan vuogi ektui mas vuodđun leat rehketdoalldiedut. Nuppe dáfus ferte dás dahkat muhtin navdduid árvoháhkama hárrái muhtin osiin ekonomijjas, mat sáhttet dahkat ahte mihttu ii leat áibbas dárkil. Dát čilgejuvvo vuolleleappos. Artihkkalis lean rehkenastán árvoháhkama guovtti jahkái, muhto jurdda lea ahte dát galgá leat mihttu maid álkit sáhtta ođasmáhttit go ođđa dáhtat leat sajis, ja dan sáhtta maiddá rehkenastit vássán áigodagaide anne vai ovdáneami beassá geahčadit áiggi badjel.

Dát artihkal guovdilastá duššo árvoháhkama mii lea BNB bokte mihtiduvvon. Dás eat oainne ekonomalaš doaimmaid mat eai šatta oassin BNB:ii, nugo dálloalu barggut ja eaktodáhtolaš barggut main ii leat bálká. Go dát doaimmat eai leat fátmastuvvon, de BNB duolbmá servodaga árvoháhkama (Brunvoll ja Kolshus (red.) 2011). Buktagiid buvttadeapmi bivddus ja guolásteamis iežas atnui, ja eará lágan meahcástallamat leat fátmastuvvon, muhto mu diedu

2 <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/fnr/aar/2018-03-26>

mielde dát juhkkovuođot fylkkaide seamma vugiin go márkani oaivvilduvvon ealáhusat. Davviguovlluin lea nanu vierru alcceseaset buvttadit bivddu, guolásteami, boazodoalu ja ollu eará meahcástallamiid bokte (Sámediggi 2016, Holen je. 2017). Boazodoallu lea bearašealáhus mas buot agát bearašlahtut leat fárus buvttadeamis, ja nissonolbmot ovddidit ollu árvoháhkamis mii ii čálihuvo BNB:ii. Sáhtta danin jurddašit ahte seamma juogustusdeattut, go márkani oaivvilduvvon ealáhusdoaimmain, mielddisbuktet ahte dán árvu dulbmojuvo fylkkaide juhkkovuođon nátionálarehketdoalus ja ahte árvoháhkkan SED-guovllus dasto maiddá dulbmojuvo.

3.2 Árvoháhkami mihttu

Dán teakstaoasis válddahuvvo movt SED-guovllu árvoháhkama mihttu lea huksejuvvon.

Dan maid dávjimusat gohčodit árvoháhkamin min regiovnnas lea bruttobuvtta. Bruttobuvtta lea árvu mii boahá buot regiovna buvttadeamis, mas leat geassán gálvobiju, namalassii álgoávdnasiid dahje válmmasbuktagiid maid atnet buvttadeamis. Dan ferte váillidit, vai hehte duppallohkama. Rehkenastimiid vuodđun atná dáhtat barggolašvuodas ja danin oažžu eanet dieđuid go deattuha bruttobuktaga juohke bargi nammii:

$$(1) \textit{Bruttobuvtta} = \textit{Juohke bargi bruttobuvtta} \times \textit{bargiidlohku}$$

Ii leat vejolaš atnit árvoháhkama dieđuid juohke bargi nammii, nu ahte geavatlaččat SGD:s dahket meroštallamiid ealáhusdásis

$$(2) \textit{Ealáhusa bruttobuvtta} = \textit{Juohke bargi bruttobuvtta ealáhusas} \times \textit{bargiidlohku ealáhusas}$$

Árvoháhkkan regiovnnas, mihtiduvvon bruttobuktaga bokte, lea dasto buot regiovna ealáhusaid bruttobuktagiid submi, rehkenaston (2.) bokte.

Relašuvnnas (2) ovdanboahá ahte deaivvadit guvttiin hástalusain go galgat meroštallat SED-guovllu bruttobuktaga. Fertet gávnnaht (gaskamearálaš) bruttobuktaga juohke bargi nammii dain iešguđetlágán ealáhusain ja fertet gávnnaht man gallis leat barggus guovllu iešguđetlágán ealáhusain. Mainna lágiin dan giedahallá lea čilgejuvvon vuollelis.

Vuosttaš hástalus lea ahte mii eat dieđe mii árvoháhkkan (bruttobuvtta) lea juohke bargi nammii dain iešguđetlágán ealáhusain SED-guovllus, daningo das ii almmuhuvvo makkárgestastihkka. Ferte dasto navdit ollu árvoháhkkan juohke bargi nammii lea. Anán dás seamma bargovuogi go Nyhus ja Tovmo (2013), geat leaba rehkenastán árvoháhkama Troandinregiovdnii. Troandinregiovdnii gullet obba lohku ovcci suohkana Troandima guovllus. Nyhus ja Tovmo navdiba ahte árvoháhkkan juohke bargu nammii Troandinregiovnas lea seamma go Lulli-Trøndelag fylkka. SED-guovllu árvoháhkama mihttu dáfus sisttisoallá dát navddu ahte árvoháhkkan juohke bargi nammii dain iešguđetlágán ealáhusain mat leat dain osiin SED-guovllus mat gullet Romssa fylkii, lea seamma go árvoháhkkan juohke bargi nammii olles Romssa fylkka seamma ealáhusain. Dan oassái SED-guovllus mii lea Finnmárkkus adnojit logut árvoháhkamis juohke bargi nammii olles Finnmárkku fylkka ovddas. Jus árvoháhkkan juohke bargi nammii duodas lea vuollegeappos SED-guovlluin go fylkkain, de

árvoháhkkan SED-guovlluin badjelmeari estimerejuvvo. Dás ankke lea unnit mearkkašupmi go guorahallá ovdáneami áiggi badjel, nu guhká go spiehkasteapmi dás lea oalle stádis.

SGD:a statistihkain fylkkaid bruttobuktagiin juhkkjuvvon ealáhusaide leat ollu ealáhusat bidjon oktii. Dáhtat mat lea olahan muttus barggolašvuodas leat eanet bienalaččat, dan dihte go daid almmuhit ealáhusaid váldojoavkkuid vuodul, namalassii dan guokte vuosttaš logu vuodul mat leat fitnodagaid kodain ealáhusluohkkájuoguid standárddain (NACE³-koda). Dát dagaha dárbbaslažžan oktii náitit muhtin ealáhusaid sihke bruttobuktaga ja barggolašvuoda hárrái go galgá meroštallat regiovnna árvoháhkama. Tabealla A1 appendixas addá oppalašgeahčastaga dan 31 ealáhusas mat regiovnna árvoháhkama navddu vuodđun leat.

Lassin ealáhusaid bruttobuktaga meroštallamii, de SGD rehkenastá bruttobuktaga viessobálvalusaide mat eai čadno barggolašvuhtii. Ágga das lea ahte viessokapitála dahká dan mađe stuora oassemeari ollislaš kapitáladuvssas ahte lea dehálaš ahte nátionálarehketdoallu njámasta dán kapitála oasi buvttuid. Rehkenastimiin dás guodán daid, danin go guovdilastán ealáhusovdáneami. Go bohtosat ovdanbuktojit vuollelis, de SED-guovlluid árvoháhkkan buohtastahttojuvvo vástideaddji mahtodagaiguin Romssas ja Finnmárkkus. Viessobálvalusat leat danin doppe maiddái guđđojuvvon⁴.

Nubbi hástalus lea ahte eat dieđe vissásit bargiid logu SED-guovllus. Vuollegeamos dásis mas SGD almmuha barggolašvuodastatistihkaid leat suohkanat, mii mearkkaša ovdamearkka dihte ahte eat sáhte fátmastit muhtin oasi suohkaniin. Jagis 2006 fátmastii SED-guovlu 21 suohkana ja 10 gielddaoasseguovlluid (Slaastad 2016). Dan 31 suohkanis ledje 13 suohkana Finnmárkkus, 14 Romssas ja njealje Nordlánddas. Čuovvolan Skålnesa (2014) ja guodán gávpotsuohkaniid Álaheaju, Máttá-Várjjaga ja Romssa. Dasa lassin dagan vel ovta ráddjejumi go váillidan dan njealji suohkana Nordlándda fylkkas mat leat oassin SED-guovllus. Dát álkida rehkenastimiid árvoháhkamis ja dasa lassin lea duššo okta dan njealji suohkanis (Divttasvuotna) gos sámi álbmot dahká eanetlogu álbmogis, nu ahte olles suohkan lea oassin SED-guovllus. Dan dihte go oasit suohkaniin eai sáhte leat oassin, lean välljen fátmastit buot suohkaniid Romssas ja Finnmárkkus, main oasit suohkanis gullet SED-guvlui. Suohkanat mat leat fátmastuvvon leat vuosihuvvon tabeallas 3.1.:

3 NACE mearkkaša «Statistical Classification of Economic Activities in the European Community».

4 Dán álkideami dihte spiehkastit Romssa ja Finnmárkku bruttobuktaga logut nátionálarehketdoallologuid bruttobuktagis maid SGD almmuha.

Tabealla 3.1 SED-guovllu suohkanat mat leat fátmmastuvvon ladastallamis

Romssa fylka		Finnmárkku fylka	
Skánit	Ivgu	Guovdageaidnu	Karášjohka
Rivttát	Omasvuotna	Láhppi	Davvesiida
Loabát	Gáivuotna	Ráhkkerávju	Gáŋgaviika
Siellatgielda	Skiervá	Muosát	Deatnu
Orjješ-Ráisa	Ráisa	Davvinjárga	Unjárga
Báhccavuotna	Návuotna	Porsáŋgu	
Gálsa			

Bargovuohki maid badjelis lean čilgen galgá nappo mihtidit obbalaš árvoháhkama tabealla 1 suohkaniin, nu ahte sáhttit mihtidit árvoháhkama suohkaniin Romssa ja Finnmarkku fylkkain main olles dahje oasis suohkanis leat SED-guovllu siskkobealde.

3.3 Meroštallojuvvon árvoháhkkan

Dán oasis ovdanbuvttán meroštallojuvvon árvvuid mat gullet árvoháhkamii SED-guovllus, mat leat rehkenaston daid mihtuid vuodul maid badjelis lean válddahan. Meroštallamiid vuodđun leat dáhtat jagi 2016 rájes, dan dihte go dát leat oddaseamos nátionálarehketdoallodáhtat fylkadásis mat leat almmuhuvvon. Dasa lassin lean dahkan sullasaš rehkenastimiid dáhtaid vuodul jagis 2013 govvidan dihte movt mihtu sáhtta atnit guorahallat árvoháhkama ovdáneami áiggi badjel. Buot dáhtat leat vižžon SGD:a Statistihkkabáŋkkus. Árvoháhkama logut leat vižžon nátionálarehketdoallostatistihkas. Dáhtat barggolašvuodas leat registtardieđut vižžon bargomárkanstatistihkas. Ladastallamis vuolleleappos anán maiddái dáhtaid olmmošlogus, ahkečoahkkádusas ja álbmoga eará iešvuodain. Daid dáhtaid lean viežžan SGD:a KOSTRA:s (Suohkan-Stáhta-Raporteren).

Árvoháhkama logut iešalddis muitalit dávjá unnán ja lea danin ávkkálaš buohtastahttit eará guovllu loguiguin. Dás lean válljen atnit Romssa ja Finnmarkku bruttobuktaga čoahkkehámis buohtastahttinvuodđun. Dát leat seamma go dat duohta logut maid SGD almmuha nátionálarehketdoallostatistihkas, earetgo ahte viessobálvalusaid árvvut leat váilliduvvon. Váivváduš fylkkain buohtastahttit lea ahte árvoháhkkan SED-guovllus fátmmastuvvo maiddái buohtastahttinvuodus, ja ovdamunni lea fas ahte buohtastahttit guovlluid mat leat oba ovttalágánat ealahusčoahkkádusa ja ássanmálle dáfus. Tabealla 3.2. ovdanbuktá meroštallamiid.

Bohtosat čájehit ahte jagis 2016 lei bruttobuvtta, dahje ollislaš árvoháhkkan, SED-guovllus roahkka 19 miljárdda ruvno. Vareide ja Roncossek (2016) rehkenasttiiga ollislaš

árvoháhkama, duššo rehketdoalldieđuid vuodul, leat 4,5 miljárdda ruvdnon jagis 2015. Meroštallamiid gaskkas stuora erohusa sivvan lea ahte árvoháhkama mihttu, maid dás leat hábmen, fátmasta buot buvttadeami, maiddái almmolaš sektoris. Seahtit maiddái namuhit ahte oassi erohusas sáhtta boahit das go dán artihkkala mihttu sáhtta veaháš liiggás veardidit árvoháhkama, daningo árvoháhkan juohke bargi nammii SED-guovllu iešguđetlágán ealáhusain lea navdon leat seamma go fylkkaid gaskamearri.

Tabealla 3.2 Árvoháhkan SED-guovllus ja Romssas ja Finnmárkkus

	2013	2016
SED-guovlu		
Bruttobuvtta (milj. r), rievddadeaddji hattit	15 717	19 082
Lassáneapmi bruttobuktagis, proseanta		21,4
Ássiidlohku	57 188	57 035
Bruttobuvtta juohke ássi nammii (ruvnnuin)	274 830	334 567
Lassáneapmi bruttobuktagis juohke ássi nammii, proseanta		21,7
Bruttobuvtta juohke ássi nammii buohtastahttojuvvon Romssain ja Finnmárkkuin, proseanta	80,7	84,4
Romsa ja Finnmárku čoahkkehámis		
Bruttobuvtta (milj. r), rievddadeaddji hattit	80 788	95 871
Lassáneapmi bruttobuktagis, proseanta		18,7
Ássiidlohku	237 257	241 781
Bruttobuvtta juohke ássi nammii (ruvnnuin)	340 508	396 520
Lassáneapmi bruttobuktagis juohke ássi nammii, proseanta		16,4
Norga		
Bruttobuvtta juohke ássi nammii	408 551	441 970
Lassáneapmi bruttobuktagis juohke ássi nammii, proseanta		8,2

Vuolitravdadiehtu tabellii: Bruttobuvvta viessobálvalusaid hárrái lea guđđojuvvon, SED-guovlluin ja fylkkain

Jagis 2013 lei bruttobuvvta SED-guovllus 15,7 miljárda ruvno, mii mearkkaša ahte lei lassánan 21,4 proseanttain golmma jagis 2013 rájes 2016 rádjái. Rehkenastojuvvon jahkásaš goargnumii lea dat seammgo 6,7 proseantasaš gaskamearálaš jahkásaš lassáneapmi. Buot logut leat rievddadeaddji hattit, namalassii nominealla mahtodagat, mii mearkkaša ahte haddegoargnun seamma áigodagas ii leat vuhtiiváldon. Jus navdit ahte haddegoargnun árvvuin mat leat buvttaduvvon SED-guovllus lea seamma go haddegoargnun visot dain mat leat buvttaduvvon Nannan-Norggas seamma áigodagas, de lea reálagoargnun 12,5 proseanta. Reála- dahje hivvodatgoargnuma oazžut go váillidit dan oasi goargnumis mii lea šaddan inflašuvnna dihte gaskal 2013 ja 2016, ja ii leat šaddan hivvodat buvttadeami dihte. Dát mearkkaša ahte jus jurddašit ahte visot mii buvttaduvvo guovllus sáhtá oktiičaskkit oktan buvttan, de livčče jagis 2016 buvttaduvvon 12,5 proseanta eanet gáhppálagat dán buktagis go jagis 2013, nappo lea lassáneapmi fuopmášahtti.

Go galgá buohtastahttit árvoháhkama geográfalaš guovlluid gaskkas, mat leat iešguđetlágán mahtosaččat, nugo riikkaid dahje regiovnnaid, de dávjá heivehit bruttobuktaga (regiovnnaid) ja brutto nátionálabuktaga (riikkaid) áššáigullelaš guovlluid ássiidloguide. SED-guovllus dagai bruttobuvvta, dahje árvoháhkkan, 334 567 ruvno juohke ássi nammii jagis 2016. Olmmošlohku áigodagas lei oalle stádis, nu ahte lassáneapmi, mii lei 21,7 proseanta, lei sullii seamma mahtosaš go obbalaš árvoháhkama lassáneapmi. Tabeallas 2 ovdanbuvttán maiddá Romssa ja Finnmárkku loguid čoahkkehámis. Okta buohtastahttin mii lea dahkkon vuosihá ahte árvoháhkkan juohke ássi nammii SED-guovllus jagis 2016 lei goit 84 proseanta Romssa ja Finnmárkku vástideaddji árvvus. Jagis 2013 lei árvoháhkkan juohke ássi nammii duššo birrasiid 80 proseanta Romssa ja Finnmárkku árvvus, nu ahte erohus lea unnon SED-guovllu garra lassáneami dihte. Áibbas vuolemusas tabeallas 2 oaidnit loguid mat leat Norgii obbalaččat. Dát lea submi bruttobuktagiin mat leat rehkenaston juohke fylkkas ja mat danin spiehkastit almmolaš loguin čadnon olles riikka brutto nátionálabuktaga (BNB) lassáneapmái. Ovdanbohtá ahte árvoháhkkan juohke ássi nammii sihke SED-guovllus ja Romssas ja Finnmárkkus lea mealgat vuolleleappos go riikagaskamearri, nugo dutkamat ovdal maiddá leat vuosihan. Seammás lea garra lassáneapmi sihke Romssas ja Finnmárkkus obbalaččat ja SED-guovllus, nu ahte erohusat leat unnon áigodagas.

Mii lea čilgehus dasa ahte árvoháhkkan juohke ássi nammii lea vuollegeappos SED-guovllus go Romssas ja Finnmárkkus obbalaččat? Árvoháhkkan juohke bargi nammii dain iešguđetlágán ealáhusain navdit leat seamma, nu ahte dat ii dohkke čilgehussan. Muhto ealáhusčoahkkádus ii leat ovttalágán ja jus lea nu ahte SED-guovllus lea «gánnáhahtekeahates» ealáhusčoahkkádus, daningo stuorimus oassi bargiin barget ealáhusain main lea unnán árvoháhkkan, de dát sáhtá dagahit vuollegeappot árvoháhkama. Dán sáhtá iskkat go čatná bruttobuktaga bargiid lohku, baiccago olmmošlohku. Tabeallas 3.3. lea nu dahkkon.

Tabealla 3.3 Bargolašvuohta SED-guovllus ja Romssas ja Finnmárkkus

	2013	2016
SED-guovlu		
Bruttobuvtta (milj. r), rievddadeaddji hattit	15 717	19 082
Bargit	23 801	23 243
Bruttobuvtta juohke bargi nammii	660	820
	350	978
Bruttobuvtta juohke bargi nammii buohtastahttojuvvon	98,1	102,5
Romssain ja Finnmárkkuin, proseanta		
Romsa ja Finnmárku čoahkkehámis		
Bruttobuvtta (milj. r), rievddadeaddji hattit	80 788	95 871
Bargit	120	119
	005	711
Bruttobuvtta juohke bargi nammii	340	396
	508	520

Logut tabeallas 3.3 čájehit ahte jagis 2013 lei árvoháhkkan juohke bargi nammii SED-guovllus 98 proseanta vástideaddji mahtodagas Romssas ja Finnmárkkus obba hámis. Dat mearkkaša ahte oasáš spiehkasteamis gaskal SED-guovllu ja Romssa ja Finnmárkku sáhttá čilget ealáhusčoahkkádusain. Jagis 2016 lei aŋkke árvoháhkkan juohke bargi nammii badjelis SED-guovllus, nu ahte ealáhusčoahkkádus akto buktá eanet árvoháhkama go Romsa ja Finnmárku čoahkkehámis. Dát nuppástuvvan lea maiddái oassi čilgehusas dasa ahte árvoháhkkan juohke ássi nammii SED-guovllus eanet sulastahttá Romssa ja Finnmárkku jagis 2016, go jagis 2013.

Daningo erohusat ealáhusčoahkkádusas, maid mii dán oktavuodas ipmirdit erohussan árvoháhkamis juohke bargi nammii, eai nagot čilget manin árvoháhkkan juohke ássi nammii lea unnánit SED-guovllus go fylkkain obba hámis, de ferte dat áibbas čielgasit leat čadnon álbmoga bargiidoassemearrái. Barggolašvuodaoassemeari logut, sihke mihtiduvvon obbalaš ássiidlogu dáfus ja loguid dáfus ássiin mat ledje gaskal 16-66 jagi, lea vuosihuvvon tabeallas 4.

Logut tabeallas 4 čájehit barggolašvuodaoassemeari meroštallojuvvon ássiidlogu ektui, mii SED-guovllus lea birrasiid 10 proseantapoeaŋŋa vuollelis go Romssa ja Finnmárkku gaskamearri, goappaš jagiide, ja das lea mihtilmas erohus. Erohus lassána vel eanet go oassemearri meroštallojuvvo ássiidlogu ektui ássiin mat leat gaskal 16-66 jagi. Man ollu mearkkašupmi das lea, sáhttá govvidit jurddaeksperimeanttain mas jurddašit ahte bargiid oassemearri SED-guovlluin lassánii Romssa ja Finnmárkku gaskameari rádjái. Dát livččii jagis

2016 addán birrasiid 4 000 eanet bargi. Jus jurddašit ahte dát ođđa bargit livčče juohkásan ealáhusaide dego 2016:s , nu ahte livččii gártan seamma proseantasaš stuoru bargguiduhttinlassáneapmi buot ealáhusain, de livččii dagahan ahte bruttobuvvta lei šaddat 393 000 juohke ássi nammii. Dalle livččii árvoháhkkan leamašan 99,1% Romssa ja Finnmárkku gaskamearis, mii máksá ahte goasii olles erohusa árvoháhkamis juohke ássi nammii sáhtta čilget dainna ahte barggolašvuodaoassemeari lea vuollegeappot SED-guovllus.

Nagoditgo čilget manin barggolašvuodaoassemearri lea vuollegeappot? Álbmoga ahkečoahkkádus lea dehálaš buvttadahkki. Go ássiid, mat leat dan agis goas dábálaččat leat bargoarjjalaččat, oassemearri lea unni, de dat addá vuollegeappot barggolašvuodaoassemeari. Iskan dihte dán lean mun buohtastahtán oassemeari ássiin gaskal 16-66 jagi. Vaikko oallugat dain nuoramusain vázzet skuvllaid, de lea ankke dát ahkejoavku maid dábálaččat navdet bargoveahkan. Tabealla 4 logut vuosihit ahte SED-guovllus lea oassemearri gaskal 16-66 jagi veaháš vuollegeappos go Romssa ja Finnmárkku gaskamearri, ja ágga dása lea vuosttažettiin ahte vuorrasit olbmuid oassemearri lea alladeappot. Ferte danin vuordit ahte fidnoassálastin guovllus lea vuollegeappot. Vai sáhtta dadjat juoida ovdáneamis ovddasguvlui, de ovdanbuktojuvvo maiddái oassemearri álbmogis geat ledje vuollel 17 jagi 2016:s. Dat lea maiddái vuollegeappot SED-guovllus ja čujuha ahte hástalus das ahte oalle vuollegis oassemearri álbmogis leat bargoveagas, dat lassána jagiin mat bohtet.

Tabealla 3.4 Álbmotčoahkkádus SED-guovllus ja Romssas ja Finnmárkkus

	2013	2016
SED-guovlu		
Oassemearri ássiin gaskal 16-66 jagi	65,1	64,4
Oassemearri ássiin gaskal 0-16 jagi		17,7
Bargiidlohku ássiin gaskal 16-66 jagi	63,9	63,0
Bargiidlohku ássiidlogu ektui	41,6	40,1
Bargonávccahisvuodapensionisttaidlohku logu ektui ássiin gaskal 16-66 jagi	14,4	13,3
Lohku olbmui čálihuvvon bargguheapmin logu ektui ássiin gaskal 16-66 jagi	2,6	2,2
Romsa ja Finnmárku čoahkkehámis		
Oassemearri ássiin gaskal 66-66 jagi	67,4	67,0
Oassemearri ássiin gaskal 0-16 jagi		19,4
Bargiidlohku logu ektui ássiin gaskal 16-66 jagi	75,0	73,9
Bargiidlohku ássiidlogu ektui	50,1	49,5
Bargonávccahisvuodapensionisttaidlohku logu ektui ássiin gaskal 16-66 jagi	6,9	6,7
Lohku olbmui čálihuvvon bargguheapmin logu ektui ássiin gaskal 16-66 jagi	2,0	1,8

Eará dilálašvuohta mii sáhtta čilget erohusa lea molsašuvvan oassemearis sis geat dábálaččat leat bargoveagas, muhto geat eai leat barggus, ovdamearkka dihte daningo sis ii leat bargu dahje eará ákkaid dihte leat gártan bargoveaga olggobeallái. Lean guorahallan dán go lean geahččan dáhtaid mat vuosihit loguid sis geat leat čálihuvvon bargonávccahisvuodapensionistan dahje geat leat bargguhisvuodas, goappaš mahtodagat meroštallojuvvon logu ektui ássiin geat leat gaskal 16-66 jagi. Loguid lean raporterren tabeallas

4 ja dat čájehit ahte bargonávccahisvuodaoassemearri lea stuoribut SED-guovllus. Jagis 2016 lei bargonávccahisvuodapensionisttaid lohku, logu ektui ássiin gaskal 16-66 jagi, badjelaš 13 proseanta ja birrasiid čieža proseantapoeaŋŋa badjelis go Romssa ja Finnmárkku gaskamearri. Joatkevaččat lea sin oassemearri, geat leat bargguhisvuodas, veaháš vel badjelis. Dan guovtti jagis, go meroštallamat leat dahkkon, lea bargguhisvuohta birrasiid bealle proseantapoeaŋŋa badjelis SED-guovllus go Romssa ja Finnmárkku gaskamearri. Dát lea vuollelis go maid NAV raportere, muhto dat lea dan dihtego dás lea bargguhisvuohta mihtiduvvon logu ektui olbmuin geat ledje ahkejoavkkus 16-66 jagi, ja ii bargoveaga ektui, mii lea vuollegeappot.

3.4 Oktiigeassu

Dán artihkkalis lean árvalan vuogi movt sáhttá meroštallat SED-guovllu obbalaš árvoháhkama. Mainna lágiin meroštallanvuogi sáhttá atnit lea govviduvvon meari rehkenastimiin jagiide 2013 ja 2016. Meroštallamat čájehit ahte árvoháhkan meroštallojuvvon juohke ássi nammii lea mealgat vuollelis SED-guovllus, dan ektui mii dahká Romssa ja Finnmárkku gaskameari. Čilgehussan dasa lea vuollegeappot fidnooassálastin SED-guovllu álbmoga siskkobealde. Muhtin oassi sivas manin ná lea, guoddá dat ahte doppe lea stuorra oassi álbmogis vuorrasit olbmot, muhto deháleamos čilgehusbuvttadahkki lea ahte fidnooassálastin lea vuollegeappos ahkejoavkkus mii dábálaš dilis dahká bargoveaga, go buohtastahttá Finnmárkku ja Romssa gaskameriin. Jus fidnooassálastin SED-guovllus livččii lassánan dan dássái mas dán guovtti fylkka gaskamearri lea, de livččii árvoháhkan juohke ássi nammii maiddái leamašan fylkkaid gaskameari dási rájes. Dát muitala ahte guovllus leat nanu vejolašvuodát lassánahttit ealáhusovdáneami ovddas guvlui.

Referánssat

Andersen, S. (2009): Vuoddoealáhusat boazodoallu, eanandoallu ja guolásteapmi. Sámi logut mitalit nr.2

Andersen, S. (2017): Eanandoalu ovdáneapmi sámi ássanguovlluin. Sámi logut mitalit nr.10

Broderstad, E. G. ja E. Eythørsson (2014): Mii dáhpáhuvvá mearrasámi vuonaid guolástusaiguin? Sámi logut mitalit nr. 7.

Brunvoll, F. Ja K. E. Kolshus (red.) (2011): Indikatorer for bærekraftig utvikling 2011. Statistiske analyser 123. Statistihkalaš guovddášdoaimmat.

Claus, G. (2014): Fasseldimmie SDJ-dajvesne. Sámi logut mitalit nr. 7.

Glomsrød, S., G. Duhaime ja I. Aslaksen (red.): *The Economy of the North 2015*. Statihkalaš lađastallamat 151. Statistihkalaš guovddášdoaimmat.

Holen, D. je. (2017): "Interdependency of subsistence and market economies in the Arctic". (Kapihtal 6) Glomsrød, S., G. Duhaime ja I. Aslaksen (red.): *The Economy of the North 2015*. Statistiske analyser 151. Statistihkalaš guovddášdoaimmat, siiddut 89-126.

Nyhus, O. H. ja P. Tovmo (2013): Måling av verdiskapning i Trondheimsregionen. SØF notáhtta, 2013. NTNU.

Riseth, J. Å. (2014): Ceavzilis boazoealáhus? Sámi logut mitalit nr. 7.

Sámediggi (2016): *Meahcci - et grunnlag for identitet, kultur og birgejupmi - Raporta sámedikki meahccebargojoavkkus*, guovvamánu 29.b. 2016. Sámediggi.

.

Slaastad, T. I. (2016): *Samisk statistikk 2016. Sámi statistikk 2016*. Raporta 2016/5. Statistihkalaš guovddášdoaimmat.

Skålnes, S. (2014): SED-guovllu ealáhusovdáneapmi 2000-logus. Sámi logut mitalit nr. 7.

Vareide, K. ja S. D. Roncossek (2016): Regional analyse for samisk område 2016. TF-notáhtta nr. 66/2016. Telemarksforskning.

Appendiks

Tabealla A1: Oppalašgeahčastat ealáhusjuogus

Ealáhus	Ealáhusjoavku (SN2007)
Eanandoallu ja vuovdedoallu	01+02
Guolásteapmi, bivdu ja akvakultuvra	03
Báktervkedoaibma ja eará bálvalusat čadnon roggandoaimmaide	05+07+08+09
Luondduoljo- ja luonddugássabohkan	06
Biebmo-, jugus- ja duhpátindustriija	10+11+12
Tekstiila-, bivttas- ja náhkkeindustriija	13+14+15
Sahádoaibma-, muorraávnna- ja báberávnnaindustriija	16+17
Báddejumiid deaddileapmi ja ođđasit buvttadeapmi	18
Oljoreiden, kemihkalaš ja farmasøyhtalaš industriija	19+20+21
Gumme- ja plastihkkaindustriija, 22+23 minerálabuvttadanindustriija	22+23
Metállabuvttadeapmi	24
Metállabuktagiid, elektronalaš reaiduid ja mašiinnaid buvttadeapmi	25+26+27+28
Skiipahuksenindustriija ja fievrridangaskaoapmeindustriija	eará 29+30
Viessogálvobuvttadeapmi ja eará industrijabuvttadeapmi	31+32
Mašiinnaid ja reaiduid divodeamit ja heiveheamit	33
Elrávdnje-, gássa- ja báhkačáhceváráidduhttin	35
Čáhceváráidduhttin, duolvačáhci ja renovášuvdna	36+37+38+39
Huksen- ja huksehusdoaibma	41+42+43
Gálvogávppašeapmi ja mohtorfievrruid divodeapmi	45+46+47
Mearrajohtolat ja fievrrideapmi	49+50+51+52
Boasta ja distribušuvdnadoaibma	53
Idjadan- ja guossohandoaimmat	55+56
Diehtujouhkan ja gulahallan	58+59+60+61+62+63
Ruhtadan- ja dáhkidandoaimmat	64+65+66
Viesuid ja eatnamiid vuovdin ja doallan	68
Fágalaš, dieđalaš ja teknalaš bálvalusbuktagat	69+70+71+72+73+74+75
Fitnodatlaš bálvalusbuktagat	77+78+79+80+81+82
Almmolaš hálldahus ja suodjalus	84
Oahpahus	85
Dearvvašvuoda- ja sosiálabálvalusat	86+87+88
Kultuvra, guoimmuheapmi ja eará bálvalusbuktagat	90+91+92+93+94+95+96+97+99